

Anna Szczęsna*

AKTUALNE WYZWANIA W PRACY WYCHOWAWCZEJ Z MŁODZIEŻĄ GIMNAZJALNĄ

Analiza zmian dotyczących roli nauczyciela wobec aktualnych wyzwań współczesności pozwala na wyodrębnienie dwóch nurtów, w jakich można je rozpatrywać. Pierwszy stanowią przemiany społeczne w ujęciu globalnym, drugi – przemiany dotyczące naszego kraju i polskich współczesnych wyzwań edukacyjnych.

Edukacyjne wyzwania na poziomie globalnym

Przegląd literatury pedeutologicznej podnoszącej kwestie globalnych wyzwań współczesności pozwala uznać jako główny problem kwestię globalizacji. Według J. Gniteckiego, globalizacja stanowi główny „metatrend” w dzisiejszych czasach wyznaczając nowy ład gospodarczy, społeczno-zawodowy i edukacyjny. Zdaniem Autora rozumiana być może na trzy sposoby:

- a) jako pojęcie, w którym punktem odniesienia dla wszystkich działań ludzkich staje się glob ziemski,
- b) jako finalny etap transformacji gospodarki i kultury wyrażający się dominacją technologicznej i konsumpcyjnej cywilizacji,
- c) jako proces obejmujący wszelkie dziedziny ludzkiej działalności o charakterze wszechogarniającym¹.

Do wyzwań globalnych o ogromnym znaczeniu zaliczyć należy przemoc i brutalizację życia społecznego. Z. Łomny nazwał minione stulecie „stuleciem megaśmierci”, przywołując doświadczenia wojen, konfliktów regional-

* **Anna Szczęsna** – dr, pedagog, adiunkt w Zakładzie Opieki, Terapii i Profilaktyki Społecznej Uniwersytetu Zielonogórskiego. Absolwentka Studium Socjoterapii i Programu Edukacji Psychologicznej w Instytucie Terapii Gestalt. Autorka wielu publikacji z zakresu wsparcia społecznego nauczycieli i wychowawców. Współautorka serii wydawniczej „Teoretyczno-metodyczne podstawy warsztatu pedagoga”.

¹J. GNITECKI, *Pedagogika i edukacja u progu trzeciego tysiąclecia w obliczu przemian globalnych współczesnego świata*, [w:] *Pedagogika u progu trzeciego tysiąclecia*, red. A. NAŁASKOWSKI, K. RUBACHA, Wyd. UMK, Toruń 2001, s. 198.

nych, wyniszczania narodów z wykorzystaniem technologii przemysłowych². Wśród aktualnych przejawów przemocy i brutalizacji wymienia:

- zwiększanie się ilości bestialskich morderstw, napadów, rabunków i gwałtów,
- rozkwit narkomanii, alkoholizmu i prostytucji,
- rozwój międzynarodowej przestępczości,
- zanik szacunku dla świątyń i cmentarzy, dewastowanie, okradanie i bezczeszczenie miejsc sakralnych³.

F. A. Marek przytacza opinie psychologów i pedagogów, którzy upatrują przyczyn tego zjawiska w zbyt łatwym dostępie do broni oraz w przemocy eksponowanej w telewizji. Autor uważa jednak, że prawdziwą przyczyną narastania przestępczości wśród nieletnich jest hipokryzja i demoralizacja dorosłych, w tym „pazerność, prywata i sprzedażność elit rządzących”⁴.

Kolejne wyzwanie dzisiejszego świata stanowi edukacja ekologiczna. Mamy do czynienia z silną dewastacją środowiska naturalnego, z drastycznym ograniczeniem naturalnych zasobów⁵. Zjawisko zagrożenia z tym związanego Z. Kwieciński nazwał „kanibalizacją przyszłości”, polegającą na tym, że jedno pokolenie konsumuje w takim nadmiarze zasoby naturalne, że może ich nie wystarczyć dla dzieci i wnuków⁶.

Z badań przeprowadzonych prawie 10 lat temu przez H. Kwiatkowską w grupie 245 nauczycieli i 443 uczniów wynika, że zarówno w grupach nauczycieli, jak i uczniów najbardziej dostrzeganym zagrożeniem dla cywilizacji jest właśnie zagrożenie środowiska naturalnego. Przy czym optymizmem napawać może fakt, że 75% nauczycieli i 65% uczniów twierdzi, że świat znajduje się w „rękach człowieka”, czyli badani postrzegają siebie z jednej strony jako sprawców, a z drugiej jako tych, którzy mogą powstrzymać niepokojące zjawiska⁷.

Wśród innych, światowych, wyzwań edukacyjnych wymienić można:

²Z. ŁOMNY, *Pedeutologia i edukacja dla nowej epoki*, [w:] *Problemy pedeutologii na przełomie XX i XXI wieku*, red. Z. JASIŃSKI, T. LEWOWICKI, Wydawnictwo UO, Opole 2000, s. 53.

³*Ibidem*

⁴F. A. MAREK, *Przemiany roli nauczyciela w XX wieku*, [w:] *Problemy... , op. cit.*, s. 71.

⁵Z. ŁOMNY, *op. cit.*, s. 53.

⁶Z. KWIECIŃSKI, *Między patosem a dekadencją. Sto pytań o edukację w przebiegu stuleci*, [w:] *Pedagogika... op. cit.*, s. 23.

⁷H. KWIATKOWSKA, *Edukacja nauczycieli. Konteksty Kategorii Praktyki*, Wydawnictwo Instytutu Badań Edukacyjnych, Warszawa 1997, s. 42-43. Na drugim miejscu na-

- odmrożenie zjawiska nacjonalizmu. H. Kwiatkowska zauważa, że w ciągu ostatnich 50 lat powstało około stu nowych państw. Mamy do czynienia z polityką nie tylko integracji globalnej, ale z polityką różnic i myślenia kategoriami interesów poszczególnych narodów, a funkcjonujące nacjonalizmy nie są, zdaniem Autorki, w sprzeczności z tendencją globalizacyjną, a raczej są z nią w „bezkonfliktowej symbiozie”⁸;
- wzrost roli mass mediów, które powodują, że człowiek staje się obiektem manipulacji i „wielkiej gry”⁹.

Do kolejnych przeobrażeń na poziomie globalnym należą pedagogiczne problemy kształcenia *online*. Kształcenie *online* oznacza kształcenie na odległość, wykorzystujące technologie informacyjno-komunikacyjne. S. Juszczak stwierdza, iż kształcenie *online* to nie moda, to odpowiedź na wyzwanie cywilizacyjne, na które składają się:

- konieczność kształcenia się, doksztalcania, doskonalenia, przez całe życie,
- konieczność zmiany zawodowych kwalifikacji w związku z dynamicznie zmieniającym się rynkiem pracy,
- potrzeba wspomagania aktywności edukacyjnej studentów studiów stacjonarnych, wieczorowych i zaocznych, z wykorzystaniem komunikujących się wirtualnych klas za pomocą sieciowego komputera,
- zwiększenie oferty dla maturzystów, których liczba jest większa niż liczba miejsc oferowanych im przez uczelnie wyższe¹⁰.

Rola nauczyciela sprowadza się bardziej do organizowania niż uczenia i bliższe są takiemu nauczycielowi pojęcia: „asynchroniczność uczenia”, „hiperlinki” czy „interaktywny esej” niż „klasa” i „lekcja”. Wobec powyższego niezwykle aktualnym staje się pytanie Z. Kwiecińskiego o to, czy nauczyciele muszą stać się „cyborgami”, czy mają szansę stać się refleksyjnymi praktykami?¹¹

uczyciele i uczniowie postawili powszechną edukację ekologiczną, na trzecim miejscu nauczyciele wskazali pokojowe rozwiązywanie konfliktów, a uczniowie niwelowanie różnic między krajami biednymi i bogatymi.

⁸H. KWIATKOWSKA, *Edukacja nauczycieli...*, op. cit., s. 30.

⁹*Ibidem*, s. 17.

¹⁰S. JUSZCZYK, *Czy współczesny nauczyciel akademicki powinien posiadać kompetencje w zakresie kształcenia online?* [w:] *Problemy współczesnej pedagogiki. Teoria – praktyka – perspektywy*, red. D. EKIERT-OLDROYD, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2003, s. 162.

¹¹Z. KWIECIŃSKI, *Między patosem...*, op. cit., s. 23.

W tym kontekście – globalna przestrzeń, świat, zostały nazwane przez R. Łukaszewicza „McŚwiatem”. Można zatem mówić, za Autorem, o McŚwiecie i McEdukacji na jego usługach, gdzie McŚwiat rozumiany jest jako wytwór kultury masowej napędzanej przez niepohamowaną komercję¹².

Kulturę tak rozumianą Z. Melosik nazywa „kulturą instant”, gdzie króluje zasada: *fast food, fast sex, fast car*¹³. Nauczyciel stoi wobec wyzwania, jakim jest kształcenie „globalnego nastolatka”, który hołduje symbolom „kultury instant”. Do podstawowych symboli tej kultury Autor zalicza:

- możliwość natychmiastowej komunikacji: telefon komórkowy, fax, e-mail, internet,
- *fast food*: coca-cola, McDonald’s, gorący kubek, kawa rozpuszczalna, kuchenka mikrofalowa,
- *zapping*: nawyk nieustannego zmieniania kanałów telewizyjnych i zdolność do jednoczesnego oglądania kilku programów,
- supermarkety: „instant rzeczywistość w ogromnym centrum”,
- *instant sex*: kontakty seksualne bez zobowiązań, bez zaangażowania emocjonalnego, natychmiastowa satysfakcja seksualna¹⁴.

Kultura jawi się zupełnie oderwaną od jakiegokolwiek kontekstu – wszystko miesza się ze wszystkim¹⁵.

Aktualne wyzwania dla edukacji związane z przemianami społecznymi w Polsce

Wszystkie z wyzwań funkcjonujących na poziomie globalnym odnieść można do edukacji na gruncie polskim. Wśród przemian dotyczących specyficznie naszego kraju, na plan pierwszy wysuwa się problematyka Wspólnoty Europejskiej i wyzwań edukacyjnych związanych z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. W programach kształcenia pojawiają się takie obszary, jak:

- intensywne kształcenie językowe,

¹²R. ŁUKASZEWICZ, *McEdukacja: Od reklamy świata do świata reklamy*, [w:] *Pedagogika...*, op. cit., s. 54.

¹³Z ang.: szybkie jedzenie, szybki seks, szybki samochód. Z. MELOSIK, *Kultura instant – paradoksy pop-tożsamości*, [w:] *Pedagogika...*, op. cit., s. 33.

¹⁴Z. MELOSIK, op. cit., s. 33-38.

¹⁵*Ibidem*, s. 42.

- wprowadzanie w ramach prowadzonych przedmiotów elementów kultury europejskiej,
- propagowanie tolerancji, wolności, pluralizmu i demokracji jako wartości kultury europejskiej¹⁶.

W kształceniu nauczycieli wprowadza się elementy programowe związane z wiedzą o politycznym, prawnym, instytucjonalnym funkcjonowaniu Wspólnoty, a także z wiedzą o metodach pracy i sytuacji nauczycieli w krajach europejskich.

Piotr Barczyk ujął oczekiwania wobec szkoły w tym zakresie w zdaniu: „[...] od szkoły oczekuje się przygotowania uczniów, a później dorosłych obywateli do pokojowego współistnienia i rozwiązywania globalnych problemów oraz życia w zmienionych warunkach społeczno-kulturowych i politycznych zjednoczonej Europy”¹⁷.

Do współczesnych wyzwań edukacji, zgodnie z głosami polskich pedagogów, zaliczyć można także:

- a) upadek autorytetu domu, szkoły i Kościoła, powodujący zagubienie na poziomie jednostkowym i społecznym¹⁸;
- b) problem zbyt niskich nakładów na edukację: w innych krajach przeznaczają na ten cel około 4% PKB, podczas gdy w Polsce, w ostatnich latach, przeznaczają na edukację zaledwie 0,6%¹⁹;
- c) przeciwdziałanie zjawisku analfabetyzmu funkcjonalnego: w Polsce, w 2002 roku, 105 tysięcy dzieci opuszczających szkoły podstawowe zakwalifikowano jako analfabetów funkcjonalnych, co może być wskaźnikiem wykluczenia i dyskwalifikacji²⁰;
- d) niwelowanie różnic związanych ze statusem materialnym i miejscem zamieszkania;
- e) ochronę wartości narodowych i języka polskiego przy jednoczesnym przystosowaniu do tworzącej się tożsamości ponadnarodowej²¹;

¹⁶P. BARCZYK, *Nauczyciel i oświata w kontekście integracji Europy*, [w:] *Problemy...*, op. cit., s. 150.

¹⁷*Ibidem*, s. 151.

¹⁸F. A. MAREK, op. cit., s. 72.

¹⁹J. SZEMPRUCH, *Funkcjonowanie nauczyciela wobec współczesnych wyzwań edukacyjnych*, [w:] *Edukacja jutra. XI Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, red. F. BEREŹNICKI, K. DENEK, Wydawnictwo US, Szczecin 2005, s. 262.

²⁰*Ibidem*.

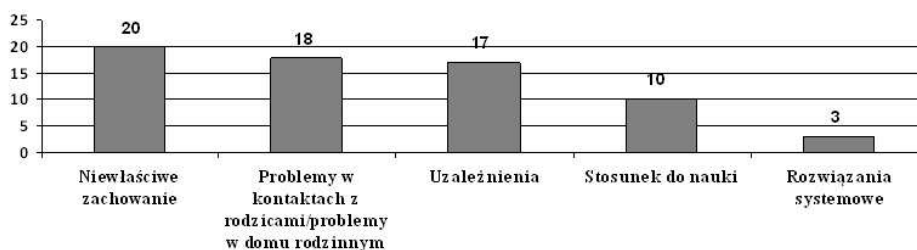
²¹*Ibidem*.

- f) „rynek szarej strefy” – taką nazwą określił Z. Kwieciński zachowania typu: korepetycje; indywidualna nauka języków obcych; odpłatna, wstępna nauka języków w przedszkolach; nieformalne „czesne” przy przyjmowaniu na studia; pośrednictwo przy załatwianiu przyjęcia do szkół i na studia; sprzedawanie i kupowanie prac na zaliczenia i prac dyplomowych; kupowanie profesorów za wyższą płacę lub za pracę fikcyjną (kiedy potrzebni są do uprawnień). Autor nazwał te praktyki strategiami przestępczymi²².

Badania własne

O współczesne wyzwania w pracy z młodzieżą, o zmiany, nowe zjawiska, aktualne problemy spytano nauczycieli w gimnazjach województwa lubuskiego. Badaniem objęto 44 osoby. Wszyscy to aktywni nauczyciele, zatrudnieni na pełnym etacie w gimnazjum, 39 kobiet i 5 mężczyzn, staż pracy od 1 roku do 5 lat wskazywało 8 nauczycieli, 27 badanych posiadało staż pracy od 6 do 20 lat, a 9 powyżej 20 lat. Badania ankietowe przeprowadzono na początku września 2009 r.

Narzędzie składało się z dwóch części. W pierwszej nauczyciele odpowiadali na otwarte pytanie o problemy w pracy z gimnazjalistami, które pojawiły się w ostatnim czasie. Badani mogli podawać wiele przykładów. Udzielono 68 odpowiedzi; ich rozkład ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Aktualne problemy w pracy z gimnazjalistami (opinie nauczycieli)
(liczba odpowiedzi = 68).

Źródło: opracowanie własne.

Pierwszą grupę odpowiedzi stanowiły te dotyczące nieadekwatnego zachowania gimnazjalistów jako problemu ostatnich czasów (20). Opinie badanych dotyczyły zarówno łamania prawa, agresji, jak i nieadekwatnego ubierania się:

²²Z. KWIECIŃSKI, *Zapętlenie kwestii edukacyjnej w sytuacji gwałtownej zmiany jej kontekstu*, [w:] *Psychologiczno-edukacyjne aspekty przesilenia systemowego*, red. J. BRZEZIŃSKI, Z. KWIECIŃSKI, Wydawnictwo UMK, Toruń 2000, s. 192.

- agresja słowna i fizyczna, nękanie (6),
- seksualne zachowania na terenie szkoły: całowanie, dotykanie,
- używanie wulgaryzmów (5),
- chamstwo,
- brak szacunku do nauczycieli (4),
- problemy dotyczące łamania prawa,
- nieprzestrzeganie norm społecznych,
- nieadekwatny ubiór.

Zjawisko nasilającej się agresji wśród młodzieży, braku szacunku dla norm społecznych, ich „naginanie”, łamanie można próbować za O. Speckiem wyjaśniać pojęciem „odkotwiczenia”. Powoduje go rozpad więzi społecznych, zdystansowanie się osób lub grup społecznych, oderwanie się stylów zachowań od wspierających życie związków czy kontekstów, jednostki stają się wyizolowanymi i przyjmującymi destrukcyjne sposoby działania²³.

Wśród odpowiedzi nauczycieli 18 dotyczyło zmian w postawach i zachowaniach rodziców uczniów oraz zmian sytuacji rodzinnej:

- brak współpracy z rodzicami,
- brak kontroli rodziców (2),
- brak dyscypliny ze strony rodziców (4),
- roszczeniowa postawa dzieci i rodziców (3),
- problemy w domu rodzinnym,
- zjawisko „eurosieroctwa” (3),
- złe odżywianie uczniów, otyłość (3),
- brak kontaktu z rodzicami.

Rodzice są coraz rzadszymi „gośćmi” w szkole. Coraz częściej ich kontakty ze szkołą (wychowawcą, pedagogiem) są niemożliwe z powodu wyjazdów zarobkowych za granicę lub wymuszone zostają wezwaniami. Słuszną,

²³O. SPECK, *Być nauczycielem*, Wydaw. GWP, Gdańsk 2005, s. 62.

w tym kontekście, wydaje się refleksja K. Stanek: „W aktualnej rzeczywistości wychowanie odbywa się coraz częściej nie w szkole, nie w rodzinie, kościele czy organizacjach młodzieżowych, lecz na koncertach rockowych, na imprezach, w dyskotekach i pijalniach piwa, na ulicy”²⁴. Młodzież przestaje liczyć na wsparcie osób dorosłych, tylko na siebie i grupę rówieśniczą. Zjawisko to nazwane jest „samoobsługą pedagogiczną”²⁵, w której brakuje miejsca dla rodziców i nauczycieli i czy innych, ważnych dla młodzieży, dorosłych.

Kolejną grupą odpowiedzi były opinie nauczycieli o pojawiających się i narastających problemach związanych z uzależnieniami uczniów (17). Nauczyciele podawali przykłady różnego rodzaju uzależnień gimnazjalistów:

- używki,
- alkoholizm (4),
- nikotynizm (2),
- narkotyki (2),
- uzależnienie od komputera (7),
- uzależnienie od internetu.

Wydaje się, że w coraz większym zakresie problemem stają się uzależnienia związane z korzystaniem z komputera i z sieci internetowej. Z danych z 2007 roku wynika, że na 100 domostw 22 posiadały łącze internetowe (średnia w Unii Europejskiej to 32), w Polsce w 2007 roku zanotowano jeden z największych na świecie odsetek „przyrostu” internautów²⁶. Dane te sugerują, że uzależnienia związane z komputerem i internetem będą się raczej nasilały w niedalekiej przyszłości. Niepokojącym jest również fakt wskazywania na narastające zjawiska takie jak: alkoholizm, narkomania i nikotynizm. Problemy te od dawna stanowią wyzwania dla wychowawców, pedagogów i profilaktyków, mimo to ich siła nie traci na aktualności. Na zmiany w stosunku uczniów do nauki wskazywało 10 odpowiedzi:

- brak systematyczności (2),

²⁴K. STANEK, *Wychowanie do wartości*, [w:] *Czas na wychowanie. Główne konteksty i uwarunkowania*, red. B. PIĄTKOWSKA, Wydawnictwo PWSZ im. Angelusa Silesiusa, Wałbrzych 2009, s. 99.

²⁵H. KWIATKOWSKA, *Pedeutologia*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 157; za: J. MIZIŃSKA.

²⁶Źródło: <http://www.press.pl/newsy/pokaz.php?id=9805>.

- nie przygotowywanie się do lekcji,
- „ściąganie” z internetu,
- gadulstwo na lekcjach, rozmawianie (2),
- coraz większa obojętność uczniów,
- brak motywacji,
- większy stres uczniów,
- przerost ambicji.

Wielce niepokojącymi są opinie o zmianie stosunku do nauki, do szkoły, do zdobywania wiedzy w tradycyjny sposób związany z systemem szkolnym, klasowo-lekcyjnym. Nauczyciele mają przed sobą wyzwanie pracy wychowawczej z nastolatkami określanymi jako przedstawiciele „Pokolenia Y” (pokolenie to zamiennie nazywane często: Generacją Y, Video Kids, Net Generations, Millennium Kids, Echo boomers, Digital Nations, Screenagers)²⁷. Według M. Leleniewskiej pokolenie to nie czyta tradycyjnych książek. Poszukiwanie informacji w tradycyjnej encyklopedii sprawia im prawdziwą trudność, nagminnie korzysta z komputerów i internetu. Wreszcie, obcowanie z zaawansowaną technologią w domu może przyczyniać się do powstawania trudności w szkole, problemów z wypowiedzaniem się czy redagowaniem wypowiedzi pisemnych. Młodzi odrzucają wszelkie dogmaty i autorytety, angażują się w strumień pop-kultury. Ważne są dla nich: muzyka, filmy, magazyny, niektóre programy telewizyjne, są przyzwyczajeni do interaktywności. Posiadają umiejętność obsługi wielozadaniowych gier komputerowych, prowadzenia przez sieć rozmów ze swymi przyjaciółmi i realizowania własnych pomysłów – wszystko w tym samym czasie. Szkoła nie dostarcza im tylu bodźców²⁸ i staje się miejscem, w którym przebywanie bywa przymusem. Pogląd ten „tłumaczyłby” nieprzygotowanie do lekcji, gadulstwo, brak zaangażowania i motywacji do nauki.

Ostatnia, najmniej liczna grupa opinii dotyczyła niewłaściwych systemowych rozwiązań w oświacie jako współczesnego problemu w pracy z gimnazjalistami (3):

²⁷Niektóre źródła podają, iż Pokolenie Y to osoby urodzone między 1994 a 2000 rokiem, niektórzy przesuwają tę granicę o kilka lat wcześniej. Są też tacy, którzy uważają, że z racji „opóźnienia” z jakim w Polsce występują niektóre zjawiska społeczne (w USA opisane już wcześniej), pokolenie Y to młodzi, którzy dopiero zaczynają być nastolatkami.

²⁸M. LELENIEWSKA, *Rola mediów we współczesnym świecie*, źródło: <http://www.edukacja.edux.pl/p-1163-rola-mediow-we-wspolczesnym-swiecie.php>.

- programy są przeładowane i „odrealnione”,
- opinie z poradni powodujące sygnał dla uczniów, że w życiu trzeba się „ustawić”,
- „głównym problemem polskiej oświaty jest to, że wszystkie nowe rozporządzenia i przepisy tworzą ludzie, którzy nie mają pojęcia o pracy z uczniem w szkole”.

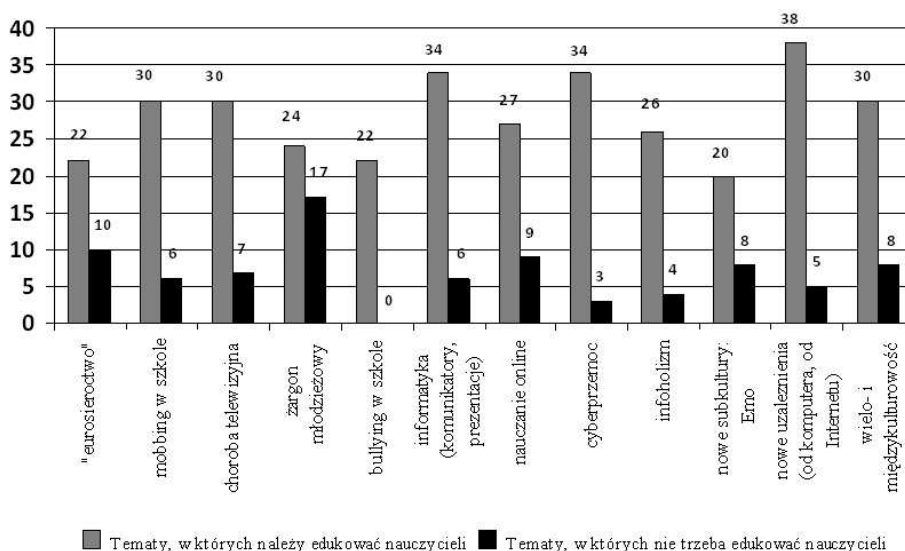
Na problemy związane z niedoskonałościami systemu oświatowego w naszym kraju zwrócili także uwagę badacze²⁹. Za główne wyzwanie w pracy nauczycieli uznane zostało radzenie sobie ze zmiennością tendencji i „odgórných” zarządzeń. Nauczyciele posiadają doświadczenia z wdrażaniem innowacji w atmosferze pośpiechu, niecierpliwości, ponagłania. Bywało, że podejmowanie działań przez nauczycieli, które jednocześnie narażają ich na kłopoty czy dyskredytację wysiłku, prowadziło do finału, w którym często innowacje nauczycielskie miały charakter pozorny³⁰.

W drugiej części badań wymieniono 12 zjawisk, wielokrotnie opisywanych jako znamiona współczesności. Były nimi: „eurosieroctwo”, mobbing w szkole, choroba telewizyjna, żargon młodzieżowy, bullying w szkole, informatyka (programy obsługujące komunikatory elektroniczne, tworzenie prezentacji multimedialnych itp.), nauczanie *online*, cyberprzemoc, infoholizm, nowe subkultury, np.: „Emo”, nowe rodzaje uzależnień (od komputera, od sieci internetowej, od internetowych kontaktów społecznych), zjawiska wielo- i międzykulturowości w edukacji. Poproszono, aby badani wyrazili swój pogląd dotyczący konieczności edukowania nauczycieli w wymienionych tematach lub braku takiej konieczności. Rozkład odpowiedzi ilustruje wykres 2.

Badani uznali, że wszystkie wymienione zjawiska powinny stać się przedmiotem edukacji nauczycieli. Najliczniej wskazywane były tematy dotyczące nowych rodzajów uzależnień (od komputera, od internetu) – 38. Aż 34 badanych uznało konieczność kształcenia nauczycieli w tematach takich jak cyberprzemoc oraz umiejętność obsługi komputera (w zakresie nowych komunikatorów czy tworzenia prezentacji multimedialnych). Ponad 68% wskazało na potrzebę kształcenia w takich obszarach jak: mobbing w szkole, choroba telewizyjna i zjawiska wielo- i międzykulturowości. Przy wskazaniach obszarów, w których kształcenie nauczycieli jest zbędne, najczęściej wybierano żargon młodzieżowy, „eurosieroctwo” i nauczanie *online*.

²⁹A. LEWIN, *Twórcza praca nad systemem wychowania*, Wydawnictwo WSP ZNP, Warszawa 2001, s. 58; *Społeczno-kulturowe konteksty edukacji nauczycieli i pedagogów*, red. H. KWIATKOWSKA, T. LEWOWICKI, Wydawnictwo WSP ZNP, Warszawa 2003, s. 54.

³⁰*Ibidem*.

Wykres 2. Współczesne wyzwania dla edukacji nauczycielskiej
(opinie nauczycieli, liczba badanych = 44).

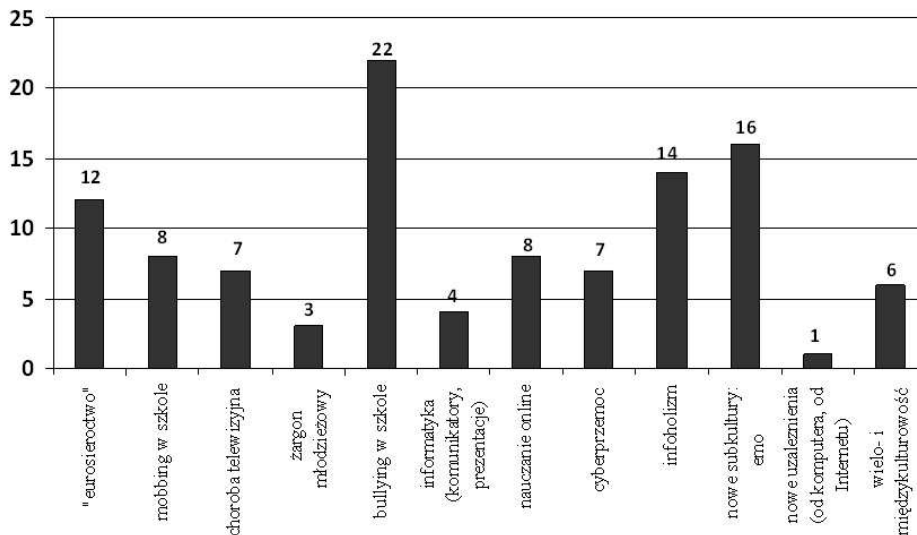
Źródło: opracowanie własne.

Badany mógł wybrać jeszcze odpowiedź „nie wiem, nie rozumiem dokładnie tego pojęcia”, co pozwoliło ujawnić obszar niewiedzy nauczycieli na temat wymienianych zjawisk (wykres 3).

Najmniej znanym okazało się wśród nauczycieli pojęcie bullyingu. Wskazała na nie połowa badanych, mimo iż jest ono tożsame z pojęciem mobbingu (które obce było tylko 8 nauczycielom z 44 badanych). Ponad 36% nauczycieli uznało za nieznane pojęcie subkultury Emo, mimo że pojawiła się ona już kilka lat temu i dotyczy najbardziej młodzieży w wieku gimnazjalnym. Co znaczy infoholizm nie wiedziało 14 osób badanych. Jego rozumienie jest tożsame z uzależnieniem od internetu, którego pojęcia nie rozumiała dokładnie tylko 1 osoba z 44. Ponad 27% badanych nie знаło również pojęcia „eurosieroctwa”. Ten fakt wzbudzić może niepokój, ponieważ o problemach wychowawczych związanych z emigracją zarobkową rodziców pisano już od kilku lat, a Z. Węgiński w tytule swojego artykułu z 2008 roku nazwał „eurosieroctwo” polskim problemem społecznym i pedagogicznym³¹.

Największym wyzwaniem stojącym przed nauczycielem wydaje się być „odnalezienie siebie” i swojej roli w „pozapętlanych kontekstach ogólnoświa-

³¹Z. WĘGIŃSKI, *Eurosieroctwo w Polsce jako problem społeczny i pedagogiczny*, „Wychowanie na co Dzień” 2008, nr 6, s. 3-5.

Wykres 3. Współczesne wyzwania dla edukacji nauczycielskiej – obszary niewiedzy (opinie nauczycieli, liczba badanych 44).

Źródło: opracowanie własne.

towych, europejskich i naszych własnych”³². Wydaje się to nader trudnym w czasie, kiedy nauczyciele nie są „powołani”, tylko „zatrudnieni”, a wartości nie są stałymi, tylko bywają negocjowane³³. B. Żechowska uważa, że w czasie „[...] zagubienia człowieka [...] stawia się przed nauczycielem wymagania, którym nie sprostałby przedstawiciel żadnego innego zawodu.”³⁴ Z. Kwieciński zadaje pytanie retoryczne: „I cóż po pedagogu w tych czasach nieprzejrzystości i w kulturze drapieżności?”³⁵.

Z. Melosik próbuje jednak znaleźć odpowiedź na to pytanie. Sugeruje, aby nauczyciele świadomie dążyli do zablokowania istniejących trendów w imię tradycyjnych wartości kulturowych, żeby negocjowali z młodzieżą kształt rzeczywistości, w której wspólnie żyjemy. Jeśli nauczyciel nie wybierze tej drogi, pozostanie mu „bezrefleksyjne dryfowanie wraz ze zmieniają-

³²B. ŻECHOWSKA, *Ewolucja w stawianiu pytań o nauczyciela czasu polskiej transformacji*, [w:] *Myśl pedagogiczna i działanie nauczyciela*, red. A. A. KOTUSIEWICZ, G. KOĆ-SENIUCH, J. NIEMIEC, Wydaw. Żak, Warszawa-Białystok 1997, s. 43.

³³W. DRÓŻKA, *Wpływ zmiany społeczno-edukacyjnej w Polsce na funkcjonowanie zawodowe średniego pokolenia nauczycieli – w świetle badań autobiograficznych*, [w:] *Zachowania zawodowe nauczycieli i ich uwarunkowania*, red. E. KOZIOL, E. KOBYLECKA, Wydawnictwo UZ, Zielona Góra 2008, s. 77.

³⁴B. ŻECHOWSKA, *op. cit.*, s. 43.

³⁵Z. KWIECIŃSKI, *Między patosem...*, *op. cit.*, s. 25.

ca się kulturą”, „akceptacja euforii supermarketu”, i „bezkrytyczne klikanie w rzeczywistość”³⁶. Kazimierz Denek uważa, że nie wystarczy blokować istniejące trendy: „Zadaniem edukacji jest nie tylko dostosowanie się do przemian cywilizacyjnych. Ma ona w nich partycypować i je wyprzedzać. Dlatego trzeba nieustannie rozpoznawać świat, umieć przewidywać jego trendy rozwojowe”³⁷.

W realizacji tego zadania niezbędnymi jawią się zaktualizowane programy kształcenia nauczycieli. Ważnym wydaje się zwiększenie ofert form doskonalenia o treści związane z przemianami, jakie niesie współczesność, żeby, zdaniem T. Lewowickiego, w chaosie edukacyjnym, wobec wątpliwych sukcesów ewolucyjnej i rewolucyjnej drogi przemian, wybawieniem nie stała się trzecia droga – droga przez chaos³⁸.

Słowniczek³⁹:

bullying – (tożsame ze słowem mobbing, z ang.: tyranizowanie), działanie z intencją skrzywdzenia drugiej osoby. Agresywny akt w dużej mierze nie jest wynikiem prowokacji i powtarza się na przestrzeni jakiegoś czasu. Określany jest często jako celowe, powtarzalne i nie prowokowane zachowania agresywne jednego lub grupy sprawców wobec ofiary; z zamiarem sprawienia jej bólu fizycznego, przykrości, poniżenia lub przerażenia jej, najczęściej w obliczu grupy „widywów” z wyraźną nierównowagą sił – niemożnością obronienia się ofiary i poczuciem bezkarności sprawcy. Pojęcie bullyingu jest bardziej rozpowszechnione w krajach anglojęzycznych, to jest w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Australii oraz w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Natomiast pojęcie mobbing zdomowało się między innymi w Szwecji, Finlandii, Norwegii, Niemczech oraz w Polsce⁴⁰;

choroba telewizyjna – pozostawanie przed telewizorem przez dłuższy czas w często niewłaściwej pozycji. Objawami są zapadnięta klatka piersiowa,

³⁶Z. MEŁOSIK, *op. cit.*, s. 46-47.

³⁷K. DENEK, *Kształcenie, doszkącanie i doskonalenie nauczycieli dla krajoznawstwa i turystyki w szkole oraz wychowania zdrowotnego*, [w:] *Problemy...*, *op. cit.*, s. 131.

³⁸T. LEWOWICKI, *Nauczyciele i ich edukacja na przełomie XX i XXI wieku – ewolucja czy rewolucja?* [w:] *Problemy...*, *op. cit.*, s. 19.

³⁹Słowniczek tworzone w oparciu o strony internetowe (odwołujące się głównie do koncepcji uzależnienia od internetu autorstwa Kimberly Young w przypadku pojęć: socjomania internetowa, sieciologizm, uzależnienie od komputera i od gier sieciowych) i wikipedii.

⁴⁰Termin opisany na podstawie artykułu: S. ORŁOWSKI z Pracowni Profilaktyki i Resocjalizacji: *Mobbing i bullying w szkole. Charakterystyka zjawiska i program zapobiegania*; źródło: <http://docs.google.com/gview?a=v&q=cache:cCSigrz64dUJ:www.cmppp.edu.pl/files/Mobbing%2520i%2520bullying%2520w%2520szkole.pdf+bullying&hl=pl&gl=pl>.

zaokrąglone plecy, zwiotczałe mięśnie, schorzenia oczu, lęki nocne. Doraźnie objawia się to słabą koncentracją uwagi, niepokojem ruchowym, mniej sprawnym wykonywaniem różnych czynności, nadpobudliwością i drażliwością. Konsekwencje te są niezależne od treści odbieranych za pośrednictwem telewizji, powoduje je tylko zbyt duża liczba wrażeń i informacji nadmiernie obciążających narządy percepcji i układ nerwowy⁴¹;

cyberprzemoc – prześladowanie, zastraszanie, nękanie, wyśmiewanie innych osób z wykorzystaniem internetu i narzędzi typu elektronicznego takich jak: sms, e-mail, witryny internetowe, fora dyskusyjne w internecie i inne. Formami podstawowymi są: rozsyłanie kompromitujących materiałów, włamania na konta pocztowe i konta komunikatorów w celu rozsyłania kompromitujących wiadomości, dalsze rozsyłanie otrzymanych danych i wiadomości jako zapisu rozmowy czy kopii e-maila, tworzenie kompromitujących i ośmieszających stron internetowych;

Emo – jest najmłodszą subkulturą – istnieje od początku XXI wieku. Do Emo należy młodzież od 12 do 20 lat. Emo stanowi swoiste połączenie mrocznego wizerunku, głębokiej duchowości, krytycznego podejścia do świata, poczucia braku sensu. Jest to subkultura wiążąca się z muzyką nazywaną „gotykiem” i „punkiem”. Emo mają charakterystyczny wygląd: ubierają się na czarno, noszą bardzo abstrakcyjne fryzury, których charakterystyczną cechą jest długa grzywka na pół głowy i duża ilość ostrego makijażu, malują paznokcie najczęściej na czarno. Często kojarzeni są z samookaleczeniami i próbami samobójczymi. W Polsce istnieją już nawet sklepy z ubraniami i innymi dodatkami dla Emo;

eurosieroctwo – zjawisko pozostawiania w kraju dzieci przez rodziców wyjeżdżających za granicę najczęściej w celach zarobkowych. Dzieci pozostawiane są zwykle pod opieką dziadków, starszego rodzeństwa lub nawet sąsiadów, czyli praktycznie bez opieki. Psycholodzy i pedagodzy sugerują następujące problemy związane z uczniami „eurosierotami”: zachwiana psychika, agresja, niska samoocena, trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, nieufność, wzrastająca liczba wagarowiczów (co czwarty uczeń w Polsce jest „eurosierotą” – wynika z badań Wyższej Szkoły Pedagogiki Resocjalizacyjnej Pedagogium w Warszawie, przeprowadzonych na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka w 2008 r.)⁴²;

⁴¹Pojęcie opracowane na podstawie artykułu: U. PARNICKA *Niebezpieczeństwo szklanego ekranu*, „Wychowawca”, 2001, nr 11 i opracowania: M. KANIA, *Telewizja a uczeń*; źródło: http://209.85.135.132/search?q=cache:RIaYhouZn4J:www.sp1.lukow.pl/kszt_zint/telewizja_a_uczen.doc+choroba+telewizyjna&cd=7&hl=pl&ct=clnk&gl=pl&lr=lang_pl.

⁴²Pojęcie opisane w oparciu o strony internetowe: <http://www.rodzina.>

infoholizm – inna nazwa siecioholizmu: uzależnienia od internetu;

mobbing – termin wywodzący się z języka niemieckiego od wyrazu *mobben*, oznaczający prześladowanie podwładnego lub współpracownika w miejscu pracy. Terminu mobbing w odniesieniu do zachowań występujących w grupach społecznych użył jako pierwszy szwedzki naukowiec Peter-Paul Heine-mann. Podstawowe taktyki: upokorzenia, zastraszenia, pomniejszenia kompetencji, izolacji, poniżania, utrudniania wykonywania pracy. Mobbing może być działaniem bezpośrednim lub niebezpośrednim, tj. takim, w którym ofiara nie ma bezpośredniego kontaktu z osobą stosującą mobbing, a jedynie jest narażona na skutki jej zamierzonych nieetycznych działań;

nauczanie online – ten rodzaj edukacji pozwala nauczycielom na kontakt ze studentami, znajdującymi się poza siedzibą uczelni. Dla tych studentów (uczniów), mających często kłopoty z regularnym uczestnictwem w tradycyjnych, stacjonarnych zajęciach uczelnianych ze względu na brak czasu, odległości od uczelni, niepełnosprawności czy innych przyczyn, taka forma studiów bywa jedyną szansą na zdobycie wykształcenia. Często zwane *e-learningiem*; technika wykorzystująca wszelkie dostępne media elektroniczne takie jak: internet, intranet, extranet, łącza satelitarne, dokumenty audio i wideo, telewizję interaktywną⁴³;

socjomania internetowa (*cyber-relationship addiction*) – jest to uzależnienie od internetowych kontaktów społecznych (cyberkontaktów). Osoba chora nawiązuje nowe kontakty tylko i wyłącznie poprzez sieć, ma zachwiane relacje człowiek-człowiek w kontaktach poza siecią. Ludzie tacy potrafią godzinami „rozmawiać” z innymi użytkownikami internetu, lecz mają trudności przy kontaktach osobistych, następuje też u takich osób zanik komunikacji niewerbalnej, nie potrafią odczytywać informacji nadawanych na tej płaszczyźnie lub odczytują je błędnie;

siecioholizm (*net compulsions*) – termin „uzależnienie od internetu” obejmuje niesklasyfikowaną jednostkę zaburzeń psychicznych. W pracach amerykańskich, które są praktycznie jedynymi publikacjami na ten temat, używane są następujące terminy: Internet Addiction Disorder, Internet Addiction Syndrome. W Polsce stosuje się określenie zaproponowane przez prof. Andrze-

senior.pl/89,0,Eurosieroctwo-spoecznym-problemem,4625.html); http://www.uniaeuropa.net.pl/index.php?Itemid=227&id=645&option=com_content&task=view.

⁴³Termin opisany w oparciu o artykuł: M. NAHOTKO z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego: *Nauczanie zdalne (e-learning) w polskich szkołach wyższych*; źródło: http://docs.google.com/gview?a=v&q=cache:ZcUuI9zeXYkJ:www.inib.uj.edu.pl/wyd/_iinb/s3/_z2/nahotko-n.pdf+kszt%C5%82cenie+online&hl=pl&gl=pl.

ja Jakubika: Zespół Uzależnienia od Internetu (ZUI). Do psychologicznych skutków uzależnienia od internetu należy zaliczyć zachwianie komunikacji w sferze pozawerbalnej i werbalnej, fobię społeczną, która wyraża się unikaniem kontaktów osobistych z innymi ludźmi, depresje powodowane brakiem kontaktu z siecią np. po uszkodzeniu łącza;

uzależnienie od gier sieciowych – przymus ciągłego brania udziału w różnego rodzaju grach netowych, e-hazardu, robienia e-zakupów;

uzależnienie od komputera (*computer addiction*) – osoba uzależniona nie musi „być” w sieci, wystarczy, iż spędza czas przy komputerze. Nie jest dla niej ważne to, co robi, czy pisze ważną pracę czy gra w pasjansa. Liczy się tylko to, że komputer jest włączony, a ona spędza przy nim czas;

wielokulturowość – zagadnienie współlistnienia różnych dawnych i tworzących się obecnie mniejszości kulturowych, związanych nie tylko z narodowością i etnicznością, ale również z religią, regionem, stosunkiem do historii, statusem osoby niepełnosprawnej, orientacją seksualną itp. Model wychowania wielokulturowego, z jednej strony umożliwia zachowanie tożsamości zamieszkującym kraj poszczególnym grupom etnicznym, z drugiej zaś strony – przybliża ludności rdzennej przynajmniej najważniejsze elementy kultury społeczeństw mniejszościowych⁴⁴. Edukacja międzykulturowa jest rozumiana jako uczenie o różnorodnych grupach żyjących w danym kraju czy na danym obszarze, a jej zadaniem jest wzajemne poznanie i rozwijanie umiejętności życia obok siebie⁴⁵;

żargon młodzieżowy – slang młodzieżowy, żargon uczniowski, język środowiskowy młodzieży. Funkcje żargonu młodzieżowego zostały zbadane przez samą młodzież wśród 260 uczniów szkół podstawowej, gimnazjalnej i liceum ogólnokształcącego⁴⁶. Wśród badanych 226 uczniów uznało, że jest to forma wyróżniania się wśród społeczności, a 197 przyznało, że taki język służy lepszej komunikacji z rówieśnikami (125 osób uznało go za tajny kod

⁴⁴Pojęcie opisane w oparciu o artykuły [w:] *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, red. T. LEWOWICKI, E. OGRODZKA-MAZUR, A. SZCZUREK-BORUTA, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000, s. 292 i M. KEMPNY, A. KAPCIAK, S. ŁODZIŃSKI, *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1997, s. 8.

⁴⁵Definicja opracowana przez Fundację Edukacji Międzykulturowej; źródło: http://miedzykulturowa.org.pl/cgi-bin/blosxom.cgi/naucz/o/_edukacji.

⁴⁶Badania opisane na stronie <http://www.naszagwara.strona.pl/>.

wśród uczniów).

Anna Szczęsna

CURRENT CHALLENGES IN EDUCATIONAL WORK WITH MIDDLE SCHOOL YOUTH

Abstract

The article concerns current challenges in educational work with youth from middle schools. Educational challenges on the global level and those related to changes in our country are enumerated in the first part. The second part is the analysis of teachers' opinions on the subject of current challenges connected with working with youth. The article ends with a reflection on the teacher's role in the alternating reality.